

Jasna ANDRIĆ
Vrtlarska 1
HR-10000 Zagreb

O KRANJCIMA

Značenje etnonima nije uvijek lako protumačiti. Značenje imena *Kranjac* jasno je kada se ono odnosi na Slovenca iz pokrajine Kranjske, nije jasno kada se *Kranjcima* naziva Hrvate. Prilog sadrži pokušaj razvrstavanja dosadašnjih mišljenja i, napose, podataka dobivenih od kazivača.

Pitanje oko etnika Kranjac nastaje kada se taj naziv tiče Hrvata, pojedinaca ili čitavih grupa, jer Kranjci su Slovenci iz Kranjske, po zapadnijoj Hrvatskoj katkada u običnom govoru i Slovenci uopće. Ako se Hrvate naziva Kranjcima pomišlja se, i pomišljalo se, na njihovo poznato ili predmnijevano podrijetlo iz Slovenije, što je u nizu primjera, dakako, moguće. Isto je tako moguće da rješenje nije uvijek tako jednostavno. Ime se može ticati čitavih grupa Hrvata, napose po Lici, Baniji i Kordunu, a drugdje po Hrvatskoj češće se on tiče pojedinaca ili manjih grupa s posebnim zanimanjima. Od etnika Kranjac nastala su i brojna prezimena, a i tu se za njihove nositelje ne može isključiti stvarno podrijetlo predaka im iz slovenskih strana.

Pitanja otvaraju već najstarije vijesti o Kranjcima, jednoj od skupina stanovnika koje naseljavaju od Turaka tek oslobođenu Liku. O tome postoje tri suvremena vrela kojih tekst (latinski ili talijanski, i u prijevodu) donosi i komentira povjesničar Fedor Močanin. Senjski biskup Sebastijan Glavinić u opisu Mušaluka spominje gorštake koji su »porijeklom iz kranjskih brda« (*montales quidem ex carnicis montibus oriundi*), a u opisu Kosinja navodi i »tri sela, gornje čini 40 domova stanovnika preseljenih iz kranjskih graničnih područja« (*superior est e Carniolae confiniis eo translatorum incolarum domus 40*). To su zavisni seljaci. Po izvještaju grofa Coroninija dvorskoj komori (austrijskoj) u Lici, uz ostale, ima i »Kranjaca, većim dijelom podložnika gospoštije Brod..« (*Cragolini, sudditti la maggior parte della signoria di Brod ...*). Pet je godina mlađe (iz 1702. godine)

pismo senjskoga (kasnije zagrebačkoga) biskupa Martina Brajkovića tadašnjem banu. Nalazi biskup u Lici nekoliko grupa doseljenika, a među njima i »onaj puk koji je došao iz bližih krajeva Kranjske, da bi se nastanio na nekim zemljištima u Lici, i zato ga drugi zovu Kranjcima – oni pak sebe nazivaju Hrvatima – za razliku od svih drugih« (*populus ... qui ex partibus vicinioribus Carniolae venit ad incolendas aliquas terras Licae et ideo dicuntur Carnioli ab aliis illi vero se Croatas apellant, ad omium aliorum distinctionem*).

Sadržaj izvora F. Moačanin sažima navodeći da lički "Kranjci" »nesumnjivo sami sebe smatraju Hrvatima. Nisu vojnici, nego seljaci-zemljoradnici. Došli su (ne svi, nego većina njih) s područja gospoštije Brod koja je pod upravom Unutrašnjoaustrijske komore, kao što su u to vrijeme i Lika i Krbava. Drugi ih nazivaju Kranjcima, jer su došli iz bližih krajeva Kranjske«. ¹ U napomeni autor navodi da bi gramatički bilo točno »i kada bi 'ex partibus vicinioribus Carniolae' preveli sa 'iz krajeva bližih Kranjskoj'. Ipak nam se čini vjerojatnija prva interpretacija. Ako prihvatimo drugu, teško je razumjeti zašto Hrvate iz Hrvatske nazivaju Kranjcima«. ²

F. Moačanin još navodi da je već Radoslav Lopašić utvrdio da su lički "Kranjci" Hrvati, a prozvani bi bili tako »ili po njihovom kajkavskom narječju ili s obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli«. Te Lopašićeve hipoteze za F. Moačanina »nisu previše uvjerljive – barem kosinjski Hrvati koji su došli od Ogulina morali su znati da se kajkavski govori i u Hrvatskoj, a i pogranični krajevi Hrvatske »teško su mogli biti smatrani Kranjskom«. ³ Po Lopašiću još, te su Hrvate Kranjce doveli pop Marko Mesić i knez Jerko Rukavina od Delnica, Broda i Moravica, »gdje su bili podanici sad komorske, prije Zrinske gospoštine Brodske, pa ih nastaniše u Kalugjerovcu, Gornjem Kosinju, Mušaluku, Brušanih i ponješto još i po drugih mjestih. Imena su im od prilike: Sudac, Lisac, Čop, Pleše, Abramović, Naglić, Krulac, Prše, Peret, Šnebergar, a ovakovih imena ima i danas ponajviše oko Brodskih Moravica i Delnica«. ⁴ Za F. Moačanina jedina je »logička hipoteza da su lički "Kranjci" Hrvati, povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske«. Hrvata je bilo mnogo po Beloj krajini, zatim u okolici Čateža, a i one koji su (po Coroniniju) došli iz gospoštije Brod moglo bi se povezati s potvrđenim preseljavanjima iz Kranjske u Gorski kotar u 17. stoljeću. ⁵ Moačaninu je krajem 19. stoljeća prethodio Manojlo Grbić koji donosi podatke iz naroda, ali

¹ F. Moačanin, 7–9.

² N.dj., 9, nap. 8

³ N.dj., 9. Autor još navodi da Stjepan Pavičić u prikazu seoba i naselja u Lici slijedi mišljenje Lopašića, no i »previše slobodno interpretira Glavanićeve riječi da su 'Kranjci' u Mušaluku došli 'ex Carnicis montibus (iz kranjskih brda)' kada ih prevodi 'iz brdskih krajeva spram Kranjske'.«

⁴ R. Lopašić, 61.

⁵ F. Moačanin, 9–10.

i razmišlja radi li se o pravim doseljenim Kranjcima ili o povratku izbjeglih Hrvata.⁶

Postoje povijesni podaci o doseljavanju Slovenaca, napose rudara, u Gorski kotar, no novija istraživanja goranskih govora čine vjerojatnim »Strohalovo mišljenje da su se ‘u te krajeve vratila većinom djeca i unuci onoga čakavskoga življa koji se iselio u Kranjsku u 16. i 17. vijeku, ali ti doseljenici iz Kranjske donijeli su sada amo kajkavsko narječje’. Prema tome oni i njihovi potomci, a ne potomci doseljenih Slovenaca, čine osnovno stanovništvo koje je ponovno naselilo nekada prorijeđeno područje današnjih kajkavskih krajeva Gorskoga kotara i asimiliralo eventualne malobrojne čakavce i štokavce, pa i došljake Slovence. Kako bi inače stanovnici tih krajeva bili izraziti Hrvati i u prošlosti i u naše vrijeme, da su po jeziku i po podrijetlu Slovenci, i to uz samu slovensku granicu, čime bi već bio osiguran i jezični i nacionalni slovenski kontinuitet?« U Ravnoj gori, gdje u govoru ima više slovenskih elemenata »još i danas postoji tradicija o slovenskom podrijetlu dijela stanovništva; o tome postoje i povijesni dokumenti.«⁷

Razmišljanja o doseljavanjima, no i o etnonimu u nešto drukčijem smislu, proširio je Vladimir Mažuranić. »Noviji prebjezi i doseljenici u hrv. krajini nazivali su starije domaće krajišnike krajinci, pak se je po vremenu prevrglo to ime i pomiešalo sa Kranjac. Tim je lakše razumjeti taj prietvor, što je doista više obitelji u Liku naseljeno iz susjedne Kranjske.«⁸ Na imenicu *krajinac*, no ne i na imenicu *Kranjac*, upućivao je u 19.stoljeću, s obzirom na Liku, Ivan Murgić. »Kranjci, to jest krajinci ili ti krajišnici, starosjedioci u tih krajevih, i samo djelomice u Kosinju i oko Gospića naseljenici iz hrvatskoga provinciala i riečke županije. Ovi su Kranjci ponajviše čakavci.⁹ Na *krajinu* (*Krajinu*) je uz ime Kranjac, ali proširujući mu značenje u narodu, pomišljao, čini se, i Petar Skok. »Značajno je da je u Lici i u narodnim pjesmama riječ dobila značenje ‘katolika Hrvata’. To se objašnjava bojevima na Krajini i krajišničkim narodnim pjesmama.« Mišljenje da je nadimak *Kranjac* povezan s rječju *krajina* ima sljedbenike i u novije doba. U ličkom Kompolju rašireno je prezime *Kranjčević* i ono »označava osobu koja je živjela u nekoj od krajina (pokrajina)«.¹⁰ Izvorište toga

⁶ Vidjeti napomenu 18 i tekst na koji se ona odnosi.

⁷ V. Barac; B. Finka, 425, 426; autori se nisu bavili etnonimom Kranjac.

⁸ V. Mažuranić, 535, pod: krajinac.

⁹ I. Murgić, 58., nap. 3.

¹⁰ M. Kranjčević, 212. U nap. 406 autor se poziva na djelo P. Šimunovića gdje je doista kao primjer navedeno prezime Kranjčević i to u grupi prezimena u kojoj su se češće »osobe identificirale po pokrajinama iz kojih su došle ili po mjestima odakle su doseljavale« (primjeri su »Ramljak, Moslavac, Kirac, Bunjevac, Šokčević (:Šokac), Kranjčević ...«) (str.15) i kao primjer uz prezime izvedeno od toponima, a takva su i »naša prezimena Cetina, Krajina, odnosno Cetinić, Kranjčević i sl.« (str.187).

tumačenja je onomastičar Petar Šimunović koji prezime Kranjčević izvodi od imenice *Krajina*.¹¹ Nikola Kustić, uz prezime Krajncić u Pagu, upućuje na – kra-
jina.¹²

Da je *Kranjac* (*Kranjci*) kao etnik za Hrvate, posredno na njih prenesen, u Lici i još ponegdje, mislio je već Pero Budmani, urednik Akademijina rječnika. Jer »kao što često biva i kod drugih narodnijeh imena (isporedi Hero) susjedni narod gdje gdje upotrebljava ovo ime, ako i u pravom smislu s preziranjem i kao uvredu [tu stoji primjer: “Grsti vam se na onu čeljad koja su od vas niža, ter ji pogruđujete govoreći jim: ‘Ti si Vlah, Boduo, Kranjac’ i drugačiji”]. I stoga po sjeverozapadnijem krajevima pravoslavni Hrišćani zovu ovako Katolike i uopće ljude što nose zapadno odijelo« Svoje mišljenje Budmani podupire i primjerima iz epskih pjesama, uz ostale i ovim: »Sve izlaze Kranjci pod škrljaci«, no uz to i: »Izvadio španjursko odilo što ga nose Kranjci po Kotarih«.¹³

Mišljenje da je do prijenosa imena Kranjci na Hrvate u nekim krajevima, upravo u dijelovima Krajina, došlo slijedom utjecaja zapadnjačkih osobina, javlja se i u najnovije doba. Prijenos bi se izvršio preko pojave da je narod i činovnike koji su se služili njemačkim jezikom, a često su bili iz Slovenije, nazivao Kranjcima (prema podatku, stizali su oni napose nakon povratka austrijske uprave po ukidanju Napoleonove Ilirije).¹⁴

Na osnovi mišljenja i podataka u dosad navedenih autora, mogućnosti su:

— da se etnik *Kranjac* tiče onih Hrvata (barem u prošlosti) koji su se nakon turskih ratova vratili iz Kranjske izravno ili su se vratili u granična područja njihovi preci (ticalo bi se to Like s obzirom na povijesne izvore);

— da je etnik za Slovence iz Kranjske prenesen na Hrvate zbog:

kulturnih osobina srodnih s narodom iz susjedstva (odijela) kako to i inače ima primjera, a ime bi se shvaćalo kao poruga;

ili zbog kulturnih osobina kakve posjeduju sa Zapada doseljene građanske osobe koje su prve bile obilježene nadimkom *Kranjci* (i tu bi možda mogao biti zastupljen porugljiv smisao).

Druga je osnovna mogućnost:

— da je ime nastalo na području Krajine međusobnim utjecajem imena *Kranjac* i imenice *krajinac*;

¹¹ P. Skok, 179, pod: *Kranjac*.

¹² N. Kustić, 89.

¹³ Rječnik 5, 463, pod: 1. *Kranjac* b. Rječnik donosi još primjera iz pjesama, izreke, poslovice i toponime i pod drugim odgovarajućim natuknicama.

¹⁴ D. Brozović Rončević, 6 i nav. izvori.

— da je ime samo u svezi s rječju *krajina* i to:

ticalo bi se stanovnika neke krajine, ili upravo *Krajine*;

bilo bi tada povezano još i s pojmom bojeva na Krajini i s krajišničkim narodnim pjesmama.

Kraće rečeno: radi li se o prijenosu imena Kranjac na skupine Hrvata ili im je etnik izveden od etnika krajinac (ili je na neki način nastao od obiju riječi), a zatim bi pitanje bilo kakav je uzrok i smisao takva nazivanja i s kakvim se osjećajem ono daje i prihvaća. Pomoć se može potražiti u razmatranju kazivanja o tom imenu (ili nadimku) koji i danas postoji. Povoljnije bi bilo kada bi odgovarajućih podataka bilo bar nešto više.¹⁵

Postoji nešto starijih zapisa u kojima autori donose podatke koji se tiču ponajviše Like, ali i susjednih područja, napose krajiških. Ne zna se najčešće iz kojeg mjesta podatak potječe, a autori dodaju ponekad i svoja mišljenja, no neka su od njih po svoj prilici i saznali i u narodu. Po Vuku Karadžiću: »Rimljani zovu Grke Vlasima, a oni njih jedne Kranjcima a druge Bunjevcima ili (kao u banskijem regimentama) Madžarima«. Velika je razlika u govoru i u odjeći između Kranjaca i Bunjevaca koji su u tome slični Vlasima. Bunjevci i strogo poste, »a Kranjci vrlo malo kad«. ¹⁶ U drugim tekstovima srodnoga sadržaja Karadžić navodi: »Čuo sam, da u Lici ima dva roda Šokaca, od kojih se jedni zovu Bunjevci (koji žive i govore kao i Srbi, a drugi Kranjci koji će biti Kekavci«. I dalje: »Ali kad je govor o samome zakonu (vjeri), onda i jedne i druge ove Katolike ovi Grčkoga zakona zovu Kranjcima kao i oni njih Vlasima«. ¹⁷ U povijesnom djelu Manojla Grbića riječ je i o doseljavanju Kranjaca u od Turaka tek oslobođenu Liku. »I Srblji i Bunjevci zovu i danas rod ovaj 'Kranjcima', a i sami se tako zovu. I ma da su Bunjevci iste vjere s njima luče se i razlikuju od njih još vrlo jako. Trista podružica i danas ima Bunjevac za Kranjca.« Autor se još pita radi li se doista o doseljenim Kranjcima, »ili su to ostanci od Hrvata starosjedilaca, koji su se sklonili ispred Turaka u Primorje i u Kranjsku«. ¹⁸ Dvojica su autora iz 19. stoljeća pisala o Lici, no »s osobitim obzirom na Bunjevce« (kako jedan od njih u naslovu svoga djela i navodi). Morali su ipak spomenuti i Kranjce. Stipan Pavlich spominje 1870. godine samo kulturne razlike, to jest Srbi su »bunjevcom u nošnji obojega spola jako srodni, oni se od šokacah (ovdi zovućih kranjacah)

¹⁵ Pitanja o etnonimima nisu, nažalost, bila postavljena u dosadašnjim upitnicama Etnološkoga atlasa. Po svoj prilici postoje i zabilježeni podaci koji su zasad izmaknuli pažnji, a potrebno će biti potruditi se i dalje oko njihova bilježenja.

¹⁶ Karadžićeva građa, 75, 67.

¹⁷ Karadžićeva prepiska, 453, 471 (pojednosti u sličnostima i razlikama u odjeći pa i u govoru nedostaju u ovim tekstovima).

¹⁸ M. Grbić, 77.

bitno razlikuju.¹⁹ Zanimljivije podatke donosi desetak godina kasnije Ivan Murgić koji je, očito, obilazio Liku. Utvrdio je da u nekim mjestima Bunjevci »prebivaju skupa sa drugimi stanovnicima, koji svoje poreklo neizvode od Bunjevaca, zovu se Kranjci ili Hrvati ...« Po tome autoru *Kranjci* sami sebe tako zovu. U Brušanima i u Malom i Velikom Mušaluku neke obitelji »neće da budu Bunjevci, nego da su Kranjci«, a ima i »u Gospiću, Kaniži, Širokoj Kuli, Podlapači, Udbinji, Mutiliću obitelji koji kažu da su Kranjci ili Hrvati« U Brinju, koje nije bilo pod Turcima, ima plemenitaša. Tu nema Bunjevaca »te svi stanovnici tamošnji kažu, da su poriekla kranjskoga ili hrvatskoga«. ²⁰

Po svemu sudeći pitanje imena *Kranjac* u Lici, na Baniji i na Kordunu nije jednostavno. Može se to ime ticati skupine stanovnika koji se kulturom i govorom razlikuju od susjeda koji su Hrvati kao i oni. Susjedi koji nisu Hrvati pojavu vide dvojako: *Kranjcima* zovu određene grupe Hrvata, zbog njihovih osobina, no *Kranjcima* zovu i sve Hrvate katolike u svojoj okolini. Pitanje je još kako sami *Kranjci* to ime primaju. Po nekima oni i sami sebe tako zovu, po drugima ime je zazorno i porugljivo. Zanimljivo je još da *Kranjci* nisu samo doseljenici (od Gorskoga kotara, pa i iz Primorja), već i lički starosjedioci, bar ponegdje, a pitanje će biti još složenije tamo gdje se pojavljuju i pravi Kranjci, Slovenci.

Primjer može biti Istra, gdje je stanje jednostavnije jer nema naseljene skupine koju bi susjedi zvali *Kranjcima*, a ipak u Istri postoje Kranjci i *Kranjci*. Slovenci su po Istri prodavali glazirane posude, "kranjice", kako su ih zvali Istrani, »jer je narod sve slovenske proizvođače, koji su ovamo donosili robu na prodaju, nazivao *Kranjcima*«. »Izraz *Kranjac* nije imao pogrdno značenje ni u narodu ni u službenoj upotrebi.« »U narodu se nekada time neodređeno označava svaki stanovnik sa sjevera. Jelka Ribarić kaže kako su na pasišta oko Peroja dolazili zimi pastiri (ne samo iz sjeverne Istre, nego štaviše s udaljene slovenske Pivke u negdašnjoj Kranjskoj. Zbog toga Perojci sve te pastire sa sjevera nazivlju "Kranjcima").« Tako su i u Baderni bili »Kranjci svi koji bi dolazili odozgora, dakle i Kastavci i Čići«. ²¹ Podatak o zimovanju slovenskih i sjevernoistarskih pastira na jugu zabilježio je već ranije Josip Ribarić, pa su zbog toga »zapadnoistarski "Slovinci" sve te pastire nazivali "Kranjcima"«. ²² To sve potvrđuju i najnovija ispitivanja. U Smoljancima, u pulskoj općini, Kranjci su u Čićariji, pa sve tamošnje stanovnike zovu »ili Čići ili Kranjci ili Čiribiri«. ²³ No ti im nisu

¹⁹ S. Pavelich, 35. Nije neobično što i Pavelić i Karadžić spominju etnonim Šokci, svaki u sebi bližem smislu; Karadžić u smislu Hrvata općenito, a Pavelić prenosi pojam o dvije grupe Hrvata u Bačkoj.

²⁰ I. Murgić, 44, 58, 92. Autor navodi i prezimena. Za njegovo mišljenje o podrijetlu imena vidjeti tekst uz nap. 9.

²¹ J. Miličević, 29.

²² J. Ribarić, 23.

²³ D. Bratoljić, 1.

sasvim blizu i nemaju s njima trajniji doticaj. Po drugome podatku, u Vodicama, u Čićariji, *Kranjcima* zovu Slovence uopće, no najčešće one bliže svome kraju. U Peroju i danas znaju da su zimi dolazili pastiri, manji dio njih »čak iz pokrajine Kranjske«, no Perojci su »i one pastire koji su dolazili s hrvatske strane granice, Učke i s Čićarije također nazivali Kranjcima«. Jednu obitelj u Peroju »i danas nazivaju Kranjcima. Taj je nadimak obitelj dobila po babi Mari, očevoj majci. Ona je bila Kranjica, rođena u Klenovščaku, selu na Čićariji, u hrvatskom dijelu Istre«. ²⁴ Na sličan su način mogla u Istri nastajati brojna prezimena: *Kranjac*, *Kranjc*, *Kranjec*, *Krančić* (*Kranjčić*), potvrđena u općinama Buje, Buzet, Poreč, Pula, Labin, Žminj, Opatija (gdje postoji i naselje *Kranjci*), Pazin. ²⁵

Složenije je stanje u Banovini, na Kordunu i u Lici, gdje se etnik *Kranjci* može ticati Hrvata uopće ili pojedinih skupina, a i sami se Hrvati različito prema njemu odnose. Ima tu i drugih etničkih naziva, pa se neki od njih prihvaćaju, dijelom prihvaćaju ili odbijaju. ²⁶ Po nekim se kratkim podacima vidi samo da se ime tiče Hrvata općenito ili barem Hrvata u određenom kraju. U okolici Gline zovu »pravoslavci katolike muži, šokci ili kranjci«. ²⁷ U Malom Obljaju navode da je etnonim *Kranjci* u tom kraju »naziv za Hrvate«, ²⁸ a u Prijekoju sebe drže Šokcima, no Srbi su im »znali reći da su Kranjci«. ²⁹ Iz starijeg podatka za selo Gage kod Dvora nije jasno tiče li se podatak svih Hrvata ili, vjerojatnije, samo nekih, jer ima »sa strane doseljenih katolika – ponajviše kranjaca« (većina su stanovnika Srbi). ³⁰ Samo neki podaci spominju i odnos prema etnonimu. Hrvati u Velikoj Vranovini (općina Gvozd, nekoć Vrginmost) zvani su *Kranjcima*. »Ne ljute se na to, ali kažu da su Kranjci u Sloveniji. Vlasi ih još nazivaju i Šokcima, ali oni nisu Šokci, oni su Kranjci.« ³¹ Kazivačica iz Maje, Glina, ne prihvaća taj etnonim, a zvali su ih tako. Na upit o značenju etnonima kaže da je to »ko tuđi narod«. ³² Iz

²⁴ N. Škrbić (podatak).

²⁵ J. Bratulić, P. Šimunović, I–61, 118, 125, 143, 216, 268; II–10, 17, 23, 28, 31, 44, 94, 95, 192, 244, 251, 268, 270, 283. J. Volčić (43) je sredinom 19. stoljeća našao na Čićariji u selu Gradinu nekoliko obitelji s prezimenom *Kranjčići*, »kjer se je neki Krajnec povlašil«. U knjizi krštenih župe Vrh (Buzet) zabilježeno je prezime Kranjac 1656. godine (J. Jelinčić, 67), a u Katavštini (u obliku Cragnez, Crancich) u popisu stanovnika 1723. (D. Munić, 27). M. Milevoj, 108, našao je više pisanih varijanti prezimena Kranjac u mjestima Labinščine (i usporedio raširenje toga prezimena po Hrvatskoj).

²⁶ Zbog nedovoljne količine podataka daleko smo od prave slike o tome u cjelini i u pojedinos-tima.

²⁷ N. Bonifačić Rožin, 1959., 89 (= R. Jambrešić, 237).

²⁸ D. Nožinić (podatak).

²⁹ D. Nožinić, 120, 2.

³⁰ R. Bosnić, 127c, 108. Zanimljiv je podatak o govoru, jer ti su "kranjci" znali »nabaciti, da su ljudi vlasi i da vlaški govore«.

³¹ D. Nožinić, (podatak).

³² J. Andrić (podatak). Kazivačica je nerado govorila o etnonimu i kratko odgovarala, premda o drugim pojavama rado razgovara.

nekih je podataka vidljivo da su Kranjci posebne grupe ljudi, privremeni došljaci. U selu Gage kod Dvora, početkom 20. stoljeća: »Narod ovdje živeći pozna samo Talijane (zidare), Kranjce (radnike kod rudare) i Turke jer im je blizu Bosna ...«. »O Kranjcima znadu pripovijedati kako su prnje kupovali, kako su ih dočekivali.«³³ U Hrastelnici i u Strelečkom, u okolici Siska nitko nikoga domaćega ne zove *Kranjcem*, za njih su Kranjci Slovenci drvosječe koji su dolazili »šume rušiti«. ³⁴ No u Odri u istom kraju kažu: »Kranjci su iz Gorskog kotara, iz Čabra. Bili su tesari. Slovence koji su se spuštali flosovima niz Savu zvali su Slovincima. Danas Slovence zovu Kranjcima.«³⁵

Za Liku je postojanje Kranjaca odavno ustanovljeno, a po starijim piscima ime se može ticati Hrvata općenito ili pojedinih grupa stanovnika, Hrvata. Ti taj etnonim, po Ivanu Murgiću, prihvaćaju i sami sebe tako zovu.³⁶ Postoji nekoliko novijih raznovrsnih podataka, no samo iz nekih dijelova Like. U Križkamenici kod Brinja kažu da su Kranjci Slovenci, no »pravoslavci Križkameničane zovu Kranjad«. U samom Brinju je zabilježeno da se katolici »u ovom kraju nazivaju Kranjci, a pravoslavni Vlasi. Bunjevci su u selu Krivi Put, oni drugačije govore od Kranjaca, štokavci su, dok su Kranjci čakavci ikavci. Ako djeca griješe onda im se kaže da su kao Bunjevci.«³⁷ I neki od ostalih podataka sadrže pojavu antagonizma između Kranjaca i Bunjevaca ili osjećaj prema svome imenu, pa i pučku etimologiju, a neki ukazuju na pravac odakle su Kranjci došli. Stanovnici Klanca kod Pazarišta zovu susjede iz sela Kaluđerovca Kranjcima. »Pazarištane i Kranjce dijeli samo rijeka Lika, ali i u jednom i u drugom selu ističu da među njima postoji veliki antagonizam.« Postoje razlike u govoru. »Kaluđerovčani sebe smatraju boljim pjevačima, prela su im bila bolja...« »Bunjevci su, po kazivačima iz Kaluđerovca, prekršteni Vlasi koje je pop Marko prekrstio, no i danas imaju vlaška prezimena.« »Kranjci i Bunjevci vjeruju da su Kranjci došli iz Slovenije.« Postoje međusobno porugljive pjesmice, no nekima je poznata i tvrdnja da Srbi sve Hrvate zovu Kranjcima.³⁸ U Čovićima kod Ličkog Lešća vrlo nerado odgovaraju na pitanje o nadimku, jedino da su ih »ovi preko zvali Kranjci« (vjerojatno Srbi čija su naselja s druge strane brijega).³⁹ U Pećanima kod Korenice zabilježeno je da se za »sve katolike (u selima Krbava, Podlapača, Tolić, Čanak,

³³ R. Bosnić, 127a, 113 Spominje se i vjera: »narod svojoj vjeri kaže srpska, a zna za rimokatolike, a Njemcima kažu švapske su vjere. Kranjcima – kranjske vjere. Talijanima talijanske vjere. Oni kažu da svak ima svoju vjeru pak neka je i čuva.« (116)

³⁴ D. Nožinić, 94, 2; 101, 2.

³⁵ D. Nožinić, 75, 2.

³⁶ Vidjeti tekst uz nap. 20.

³⁷ D. Nožinić, 95, 3; 122, Dodatak.

³⁸ D. Kegalj (podatak). Pjesmice: »Oj, Bunjevče, Todore, što ti koza ne ore – U koze je tanki vrat pa ne može jaram stat« i »Kranjci, vrtopanjci – Na panju vrte jamu«.

³⁹ M. Mijaković (podatak).

Bunić, Breštani) upotrebljava naziv Kranjci. Kranjci se ljute na ovaj nadimak i odgovaraju da Kranjci žive u Kranjskoj.⁴⁰ Kad se u Kropolju Hrvati i Srbi »jedni drugima rugaju«, tada kažu »pravoslavni Hrvatima Kranjci ili Kranjad« i još će za njih »da smrdi kranjska para«.⁴¹ Srbi u Jošanima zvali su prije Drugog svjetskog rata sve Hrvate oko Udbine, s druge strane Krbavskoga polja, *Kranjcima*. Jedna je obitelj iz Jošana preselila u Krasno Polje kod Perušića, a kasnije u Lapac gdje su njihovu djevojčicu ostala djeca u školi zvala *kranjicom*. Nosila je duge gaće, vidljive ispod suknje zbog ukrasnoga poruba.⁴² Podatak upućuje na važnost odjeće pri raspoznavanju kulturne grupe. Kazivačica iz Kropolja “znala” je etimologiju naziva. Navela je da njezino prezime *Kranjčević* dolazi od imena *Kranjac*, a tako »u Lici pravoslavni “Vlasi” nazivlju Hrvate katolike, jer da žive u krajnjem dijelu Like«. Druga kazivačica, rođena u Kaluđerovcu, mislila je »da su se u Kaluđerovac ljudi doselili iz Čabra. Zovu ih Kranjci«.⁴³ Prema podatku iz Ogulina, Hrvati tamo dobivaju naziv *Kranjci* i ravnodušno to primaju. Zovu ih tako zato što »vežu za Sloveniju – tamo od Skrada je već Slovenija«.⁴⁴ U Svetom Roku je kao značenje riječi “kranjac” i “kranjica” navedeno ‘Goranin’ i ‘Goranka’.⁴⁵ Može, čini se i drugačije. U Ostrevici se »u okolici Osika cipa kamen, ka ploče za greblje, a za kuće minava se, pa se teše – ovi Kranjci, Bribirci – pa na četvrt ga načini, p’onda ziđe«.⁴⁶

Iz nekoliko podataka nije moguće dobiti potpuniju sliku o pojavi etnika *Kranjac* u Lici. Često je to ime za načinom života, govorom, odjećom i, nekad, društvenim položajem obilježene grupe Hrvata, a tako ih zovu i Srbi i Hrvati Bunjevci s kojima Kranjci imaju šaljiva (pa i ozbiljna) nadmetanja. Spominje se da to može biti i opći etnonim za Hrvate, Bunjevce i Kranjce zajedno. Dosta je česta pojava, no, čini se, ne svuda, da se taj naziv nerado prima. O razlogu za, vjerojatno rijetku, suprotnu pojavu nedostaju podaci. Činjenica je da nitko sebe izričito ne drži i ne naziva *Kranjcem*, a tako je i na Banovini.⁴⁷ Neki nas podatci iz Like upućuju na Gorski kotar; nedostaje im ono što nalazimo u podatku iz

⁴⁰ D. Nožinić, 122, 1.

⁴¹ J. Grčević, 539 (dakako da Hrvati Srbima na isti način uzvraćaju). Usp. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 464, pod: kranjevina – »Lako ti je svakog Kranjca poznati, jer svaki Kranjac zaudara kranjevinom« (Lika).

⁴² A. Toman (podatak).

⁴³ N. Bonifačić Rožin, 276, I, IV, 18. Usp. N. Bonifačić Rožin, 1975., 199 – S. S. Kranjčević potječe iz Kropolja, »kranjskog ili krajnog dijela Like«.

⁴⁴ J. Andrić (podatak)..

⁴⁵ M. Japunčić, 69.

⁴⁶ I. Krmpotić, 134. Ima, očito, rugalica za Bunjevce »koji su svoje ždrijebe mlatili« (to se samo kratko navodi, 133).

⁴⁷ Ivan Murgić je suprotan podatak dobivao možda od Bunjevaca s kojima se posebno bavio. Vidjeti tekst uz napomenu 20.

Banovine i Sisačke posavine – da se radi o putujućim trgovcima i privremenim šumskim pa i rudarskim radnicima. Tako će biti lakše razumjeti lički podatak o *Kranjcima Bribircima*. To su inače vinodolski takozvani Kirci koji su kao putujućí trgovci vozili svoje proizvode u Liku, Gorski kotar, Kordun i Banovinu i mijenjali ih za tamošnju robu. Bavili su se još »dobivanjem soli iz mora, obrađivanjem kamena i zidarstvom po susjednim krajevima naše unutrašnjosti, pčelarenjem i ribarenjem ...«. Kao zidari radili su u mnogim zemljama Evrope i svijeta.⁴⁸

Već u Gorskom kotaru bliskome Ogulinu naziv Kranjac, čini se, nema osjećajnoga sadržaja i upućuje se na blisku Sloveniju. U Fužinama (Gorski kotar), Kranjci su im Slovenci, no jednoj se od kazivačica »čini da su nekada svakog došljaka nazivali Kranjcem, jer su joj pripovijedali da su tako nazivali i njezinoga djeda kada je došao u Fužine«. Bio je iz Broda na Kupi i »govorio čudno«. ⁴⁹ U Moravicama kod Vrbovskoga jedan je kazivač među Srbima znao »da su ih katolici zvali Vlasima i to je bilo uvredljivo. Uzvrćali su sa Kranjac«. Katkada se reklo i Šokac.⁵⁰ Prezime *Kranjac* možda je u Gorskom kotaru zaista označavalo Slovenca ili je bilo najprije osobni nadimak. Javlja se od 1701.⁵¹

O specifičnim zanimanjima Gorana postoji više napisa, bili su oni "pokućari", trgovci sitnom robom, ali i domaćim proizvodima, a u grupama sezonski (zimski) radnici, napose oko drveta, u šumama. Po Rudolfu Strohalu, počeli su oni ići u slavonske šume nakon oslobođenja Slavonije 1699. i išli su i u 19. stoljeću (a tada su počeli ići u Ameriku). »Već rano u 18.vijeku, povlađujući se u tom za susjednim Kočevarima, obilazili su neki kao kućarci u zimskim mjesecima hrvatske gradove i sela, dapače neki su išli i u Austriju i Njemačku. Svigdje su bili poznati pod imenom "Kočevari"«. ⁵² U Kočevje u Kranjskoj, u blizini Gorskoga kotara, doselila je u 14. stoljeću grupa Nijemaca. Uz ratarstvo (za koje su uvjeti bili loši) bavili su se i poslovima oko šume i drva. Položaj im se pogoršao krajem 15. stoljeća zbog provala Turaka, pa su dobili carsku dozvolu za slobodnu trgovinu "suhom robom" (drvnim proizvodima), peradi i platnom po Hrvatskoj i po drugim zemljama. Nosili su robu na leđima i to "krošnjarstvo" bilo im je do početka 20. stoljeća značajna djelatnost.⁵³ Nisu "krošnjarili" samo kočevski Nijemci nego svi okolni stanovnici, sa širokoga područja. Kazivač iz Bodljive Loke, s gornjega toka Kupe naveo je da mu je otac bio "krošnjak". Popravljao je

⁴⁸ A. Radetić, 27.

⁴⁹ J. Vondraček-Mesar, 116, 5–6.

⁵⁰ J. Vondraček-Mesar, 86, 2. »Za one druge katoličke krajeve reklo se: "A, to je Šokadija", što je imalo prizvuk omalovažavanja.

⁵¹ A. Burić, 184. Iz 18. stoljeća je osam podataka (iz Bosiljeva, Zapeća, Blaževca i Zaumola), a iz 19. šest.

⁵² R. Strohal, 1935, 120 i sličan tekst; Isti, 189, 9, 12.

⁵³ Enciklopedija Slovenije, 179–181.

satove po Hrvatskoj do Slavonije, Banata i Bačke. Na leđima je nosio urarski koš s alatom i putovao preko zime.⁵⁴ I Gorani su se, putujući, bavili raznim vrstama sitne trgovine, usluga i obrta, a u tome su se, bar donekle, po naseljima specijalizirali.⁵⁵ Mnogi su ujesen sastavljali družine, partije ili kumpanije i odlazili na rad u šume, na različite poslove sječe, obrade i prijevoza drveta.⁵⁶

U okolici Slavnskoga Broda bilo je Kranjaca najviše u doljanačkim selima. Neki su došli još u prošlom vijeku kad su se “šume rušile”. Imali su sjekire “kranjuše”. »Malo je Kranjaca iz Kranjske bilo. Bili su to većim talom Gorani iz Gorskog kotara, ali su Šokci sve njia Kranjci zvali. I tako ostalo. Dost je Kranjaca i iza prvog rata došlo. Bilo je med Kranjcima i pokućaraca, trulja, sitara, testeraša, staklara, a jedni satove opravljali. Kranjci se malo sa zemljom i marvom bavili«. Dalmatinci su sanduk s robom nosili sprijeda, »a trulje Kranjci na leđima. Kao ormar s pregradama i ladicama«. Neki su svirkom u frulicu oglašavali dolazak. Mijenjali su robu ili prodavali, dolazili ujesen i odlazili u proljeće.⁵⁷ Po drugom podatku (i prema mišljenju kazivača) u Slavoniju su krajem 19. stoljeća doselile tri obitelji iz Bele krajine. Budući da su u Slavoniju došli iz Fužina pretpostavlja kazivač »kako su kao šumski radnici najprije migrirali u Fužine, odakle su došli u Slavoniju, također kao šumski radnici«. Neko su se vrijeme time i bavili, a kasnije su kupili zemlju. »Istodobno su bili sitari – izrađivali su sita i rešeta od drveta jelovine i prodavali ih na ovom području “sve do Srijema”. Po govoru bili su čakavci, što su vjerojatno poprimili u Fužinama. Na području Slavonije nazivali su ih “Kranjci” – što je i ovdje sinonim za Slovence, a što bi moglo biti i od “Krajinci” (obzirom da dolaze iz Bele krajine).«⁵⁸ Ljeti su u selima oko Vinkovaca stariji ljudi nosili šešire od slame koje su sami izrađivali. »U neka naša sela (Cerna, Šiškovci) – Kranjci, odnosno Slovenci donosili su i prodavali slamne kape koje su bile žute i crno-sive boje...«.⁵⁹ Ili podatak iz okolice Bjelovara, kuda su dolazili »kojekakvi kućarci, radi trgovine s ladicom i robom na pleći noseć, neki pobiru za posve slabu, neznatnu sitnu robu: prnjke, kudelj, jaja i košćice od tikvanje, a to su većinom naši domaći ljudi iz primorja od kranjske međe, pak je i zovu naši Kranjci ...«.⁶⁰ Podaci o Kranjcima, šumskim radnicima i pokućarima potječu i iz Banovine i Sisačke posavine.⁶¹ Naziv *Kranjac* u

⁵⁴ J. Primc, 417.

⁵⁵ B. Gotthardi-Pavlovsky, 369, nap. 62.

⁵⁶ A. Crnić, 391–393; M. Dominik, D. Kovač, 278–279, 285–286.

⁵⁷ Z. Toldi, 253–254. Kranjci kažu za Šokce: »Sam nekaj mrdlaju, mrdlaju«, a Šokci im pjevaju: »U kolo se povatali Kranjci – Iz guzice proviruju žganjci«.

⁵⁸ Lj. Gligorević (podatak). Kazivač je bio učitelj.

⁵⁹ Lj. Gligorević, 10.

⁶⁰ M. Frankol, 33.

⁶¹ Vidjeti tekst uz napomene 32, 33, 34.

Slavoniji i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, među kajkavcima, doista označuje došljake s posebnim zanimanjima, ili je to, u prenešenom smislu, nadimak za pojedine domaće ljude. Može on postati i prezime, a potvrđuje se ono u Hrvatskom zagorju i u Prigorju obilato već u 16. stoljeću.⁶² Nema potvrda da bi se imenom *Kranjac* označavala ovdje neka naseljena skupina ljudi, nije ono postalo etnonimom.

Nadimak *Kranjci* i *Kranjčevi* postoji za pojedine obitelji i u Vojvodini⁶³, a negdje u Srbiji zabilježena je šaljiva priča u kojoj se spominje *Kranjac*. Uz nju je objavitelj napomenuo da se prije iseljavanja u Ameriku i Australiju svuda po Balkanu moglo susresti Kranjce, katolike, kao šumske radnike, a palili su i potašu. Budući da oni u Srbiji (gdje nije bilo katoličkih crkava) nisu mogli živjeti prema svojim vjerskim običajima, držali su ih srbijanski seljaci za pogane.⁶⁴

»U brodskoj pukovnici 1829. počinje pepeljarenje, tj. proizvodnja “potaše”. Pretežno se za proizvodnju potaše upotrebljava bukovina. Potaša se upotrebljavala u proizvodnji stakla i u izradi odjevnih predmeta toga vremena. Ostatke pepelana poslije paljenja potaše možemo naći kao manja uzvišenja u većini vrbanskih šuma.«⁶⁵ Lužina i lužni “kamen” bili su potrebni, po svoj prilici, pri dobivanju kemijskih proizvoda. Nekoliko uprava za vođenje poslova s “pepelari-ma” postojalo je u Samoboru, a imali su i bratovštinu koja je vodila zapisnike od 1825. do 1871. godine.⁶⁶

Putem vidljivih ostataka u okolici Broda, navodno od paljenja drva, dolazimo do predaja kao sadržaja i imena Kranjci. Tu, u okolici Broda, u selu Zdencima, nalazi se kamenolom gdje je, kažu, vađen i kamen za đakovačku katedralu. »Njeki Kranjci su tude kamenje tesali i sad se to pozna.«⁶⁷ Ima i opširnije, pa time i jasnije o čemu se radi. U Đurđevcu, kad se ide prema jednome od konaka »dojde se do pepelane. To je jedan breg, kao (bagla) plast slame ili sena. Tu su negda, nekakvi ljudi, neznani Kranci kali so bili, z brestovoga kladja znali nekakvo maščo žgati. Takovi je pepelan bilo i više po šume, za to se zove takovo mesto sigde, pri pepelane.«⁶⁸ “Pepelana” postoji i u seli Lonji. Tu se prikazuju »hudo-

⁶² Za podatke iz različitih izvora zahvaljujem njihovu sabiraču Mladenu Paveru. U razdoblju od 1565. do 1574. potvrđuje se prezime *Kranjec* 87 puta, 1598. godine 112 puta, uz različita imena i u različitim mjestima. Početkom 17. stoljeća kao da je možda te pojave manje.

⁶³ J. Mihajlović, 152 (Sibač, Beška, Grgeteč, Martinci).

⁶⁴ F. S. Krauss, 259. U priči, pravoslavni se seljak vozio kolima u šumu na Ilindan. Drugi koji ga je susreo začuđen ga je pitao što će učiniti ako ga vidi sveti Ilija, a prvi je odgovorio da će reći da je *Kranjac*.

⁶⁵ I. Ćosić, 124. Ta se uzvišenja, navodi autor, ne smiju poistovjetiti s pretpovijesnim humcima.

⁶⁶ M. Lang, 240–245. Podatke o Samoboru i neke druge iz Bosne i Srbije, iz 19. stoljeća, donosi M. Filipović, 20–23.

⁶⁷ Z. Toldi, 250.

⁶⁸ T. Jalžabetić, 59.

be« i »coprnice kolo viju, starca Kranjca, kako vele, nemilo povlače«. Na tom je mjestu bio ponor iz koga je sukljao plamen. Po jednom kazivanju, tu su neki ljudi krčili i valjali u nj klade po zapovjedi djevojke koja je bila »biela kao latinka a dobra kao Kulin ban«. Po drugom, čini se, kazivanju, došli su Kranjci i Lonjani su im platili da sve oko ponora »spale i obrtve«. ⁶⁹ Brojne predaje o "pepeljarima" skupio je po Srbiji etnolog Milenko Filipović. On navodi da su se u Hrvatskoj radomu šumama »bavili poglavito Slovenci«, a i »u Bosni i Srbiji pepeljarski posao bio je uglavnom u rukama stranaca, i stoga za naš svet prilično obavijen tajanstvenošću«. Stoga su nastajale »čitave priče o pepeljarima, koji su u tim pričama postali čak neka neobična bića iz davne prošlosti, iako nema ni punih stotinu godina kako je prestao rad pepeljara po bosanskim i srbijanskim šumama«. ⁷⁰ Često iza njih ostaju tragovi, pa i kotlovi koji se katkad još mogu i vidjeti. Ime *Kranjac* u tim se predajama ne spominje. ⁷¹ Riječ je u svemu, očigledno, o predajama o putujućim muškaračkim družbama koje borave izvan sela, u šumi.

U predajama o *Kranjcima* može se raditi i o pojedincima. Kazivač koji je govorio o negdašnjoj zadruzi Stepinac, koja je postojala u Brezariću kod Krašića, naveo je da je otac pretka zadruge »bio putujući trgovac po imenu Vrban, koji se priženio u Stepinčevu kuću. U toj su kući ostali sami brat Mata (koji je bio bez djece) i šepava sestra Jelena, kojoj se takozvani Kranjac "priženil" te uzeo njeno prezime...« Po drugoj varijanti predaje, zadrugu je 1700. godine poharala kuga i »jednoj od udovica "priženil" se neki došljak kojeg su mještani, budući da nije nosio narodnu seljačku nošnju, zvali "Kranjac" (jer je u tom kraju nekada bio običaj da svakog došljaka zovu "Kranjcem"); prema tome nije pouzdano da bi i došljak Vrban bio baš iz Kranjske«. Za zadrugu se inače tvrdi da nije primala i nije željela primati domazete. ⁷² Dakako, da bi se za ovu predaju i pojedinosti u njoj mogle naći brojne usporedbe, napose u dinarskim krajevima. Još se u povijesti jedne zadruge (koliko zasad znamo) spominje Kranjac. Taj je došljak, kaže se, i osnovao tu zadrugu jedne srpske obitelji iz okolice Koprivnice. ⁷³ Sjeverozapadno od Banje Luke, na obroncima Kozare, nalaze se hrvatska sela; Ivanjska s brojnim zaselcima i od nje sjevernije Šimići, Užari i Mičije. Kraj je teško stradao za posljednjega rata. U Užare se vratio stanovnik Joso Užar čiji je, kaže

⁶⁹ B. Modrušić, 262–263.

⁷⁰ M. Filipović, 19. Usp. i 25 (»u šumama su radili ljudi koji su govorili stranim jezicima ili narečjima«).

⁷¹ M. Filipović, 23–26 (spominju se drugi nazivi koji se u određenom kraju javljaju u povijesnim predajama koje nemaju za sadržaj "pepeljarski rad").

⁷² T. Stepinac-Fabijanić, 40. Duga verzija i tumačenje dobiveni su nakon što se kazivač žestoko naljutio kad mu je zapisivačica predočila svoj tekst u kojem je uz riječ *Kranjac* zabilježila (u zagradi) Slovenac (to je poznato autorici priloga, jer je inicirala ispitivanje zadržnoga života i pratila ga).

⁷³ M. Grubić (podatak).

on, pradjed »došao iz okolice Kranja na Kozaru još za turske vladavine. Bio je jedan od onih koje spominje fra Ivan Jukić: “Po ovim gorama ima čitave čete Kranjaca, te pale pepeo”. Kod nekog imućnog domoćina bio je napoličar.« Radio je i osamostalio se, a od »njegova koljena danas je dvadeset obitelji Užara«. ⁷⁴ U popisu katoličkog stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1743. godine zabilježene su u Šimićima četiri obitelji Užarevića ⁷⁵, što je, dakako, mnogo ranije od početka većeg krčenja šuma, a broj tada upisanih obitelji govori o još većoj starini. Užarevići (ili Užari) nisu tada popisani nigdje drugdje u Bosni i Hercegovini. Njihovo prezime ne postoji (i nije ni ranije zabilježeno) u Gorskom kotaru. U drugoj polovici 20. stoljeća ustanovljeno je, kao Užar, u Petrijevcima kod Valpova, a kao Užarević u više naselja oko Vinkovaca, Vukovara, u Županji i oko nje, u Novskoj, Đakovu, Osijeku i Belom Manastiru, sve sa većim brojem obitelji. ⁷⁶ Toliko kao ogled realnosti predaje, no svojstveno joj je da se uvijek nekim svojim dijelom drži koje činjenice, pa se ni ovdje još ne može tvrditi da nije bar donekle istinita. U popisu iz 1743. nalazi se jedna mala obitelj *Kranjac* (Cragnaz) u župi Veljaci i udovica *Cragniza* (s još jednim članom obitelji) kod Bihaća. ⁷⁷

Tragovi predaja mogu biti i toponimi, napose ako su u tom pogledu dovoljno jasni, to jest ako se tiču mjesta na kojima su povijestni ostatci. Takvih potvrda uz imenicu *Kranjac* nema mnogo, najčešće su to zemljišta i naselja, no može se spomenuti u Lici *Krančev grob* i *Kranjo greblje* (o čemu nemamo više podataka). ⁷⁸

Potrebno je još ogledati jadransko područje, jer i tu ime *Kranjac* ima odjeke, ponajviše u prezimenima i nadimcima i u pokojoj tradiciji uz njih vezanoj. U Puntu na otoku Krku jedna je obitelj imala nadimak *Krančić* ⁷⁹, a u Pagu postoji nadimak *Krajncić* ⁸⁰. U Malom Lošinj potvrđeno je bilo prezime *Kranjc*. ⁸¹ Neki bi podaci upućivali na nadimke za došljake iz Hrvatskog primorja ili iz Istre. Na Ižu jedna grana obitelji Medanić ima nadimak *Krančevi*, »po došljaku iz Kostrene kod Rijeke, koji se ovdje priženio. Budući da Kostrenjani govore slično kranjskom (slovenskom), zato ih prozvaše *Krančevi*. U Kostreni imaju i danas

⁷⁴ J. Šalić, 19; I. F. Jukić, 15, 16 (veziru se plaća za dobivanje monopola za određene radove i za izvoz, a najviše se plaća “za duge i pepeo”).

⁷⁵ L. Đaković, 72, 246; Užari i Mićije bili su do pred kraj 19. stoljeća dijelovi sela Šimića.

⁷⁶ Leksik prezimena ..., 700, pod: Užar i Užarević; u djelu A. Burića nema toga prezimena.

⁷⁷ L. Đaković, 32, 164.

⁷⁸ R. M. Grujić, 169, 185 (i još nešto mjesnih imena takva izvora). Usp: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 464, pod: *Kranjci* (selo), *Kranjčica* (livada), *Kranjčić* (njava), *Kranjčići* (selo u okolici Travnika!), *Kranjica* (dvije “puste”).

⁷⁹ N. Bonifačić Rožin, 1975, 199 (autor misli da su to donijeli iz Like).

⁸⁰ Vidjeti nap. 12.

⁸¹ J. Bratulić, P. Šimunović, II–174.

svoje rodbine«. Obitelj Medanić je na Ižu već oko 1700. godine. Isti autor navodi još da nadimak *Krančevi* ima i po jedna obitelj u Salima i u Velom Ratu, a prezime *Kranjac-Krančev* postojalo je u Silbi, Olibu i Pakoštanima.⁸² »Godine 1754. u Pakoštanima se spominje "Istranin" Šikić, koji se od god. 1756. piše "Kranjac". To bi značilo da "Kranjac" može označavati i Istranina. "Kranjac" se spominje u glagoljskim maticama u nekoliko mjesta (Silba, Olib, Dračevac).«⁸³ Po nekima od kazivača s Dugog otoka, Iža, Sestrinja, Zverinca i Ista, *Kranjci* žive "na zmorac", na sjeveru, oko Rijeke. Za neke obitelji postoje nadimci *Kranjčevi*, *Kranjčini*.⁸⁴ Prema ovo nekoliko podataka, područje Hrvatskoga primorja pa i Istre bilo bi izvorište Kranjaca za sjeverniji dio jadranskoga područja. Možda se tada i ne treba čuditi kada jedan Ličanin nazove *Kranjcem* čovjeka iz Bribira.⁸⁵ I ti Bribirci (i šire unaokolo), takozvani Kirci, bili su putujući trgovci. I po Istri i izvan nje kretali su se, trgujući, mnogi Čići i obližnji Slovenci (i Slovenke). U Komiži na Visu poznaju naziv *Kranjulina*, a to je »Slovenka koja obilazi mjesta noseći na leđima veliku košaru, a prodaje rubeninu, čipke i sl.«⁸⁶

U Dalmaciji najveći broj obitelji s prezimenom *Kranjac* postoji u okolici Šibenika, u Drnišu, Ruminu kod Sinja, Vodicama i Zlarinu.⁸⁷ U Vodicama se bilježe od 1729., a ime tu postoji i kao obiteljski nadimak.⁸⁸ Za stanovnike Zatona postoji izreka (očito nadimak): "Zatonjani Kranjci" (a vjerojatno je autor dodao: "t.j. katolici").⁸⁹ Zanimljiv je slučaj sela Kijeva i zahtijevat će daljnju pažnju. »Vjerojatno od 17. i 18. stoljeća postoji podjela sela na Šokce i Kranjce – iako su svi katolici i Hrvati! Prije se to dosta osjećalo, no ta je napetost potpuno nestala nakon Drugoga svjetskog rata što je točan uzrok toj podjeli, ni sada ne možemo bezrezervno tvrditi.⁹⁰ Postojao je i treći dio sela, Potok. »Tukli su se mladići iz "kvar-tova", vrijeđali, omalovažavali.«⁹¹ Dvije bar, dakle, momačke družine, ratnici.

U svezi s *Kranjcima* u okolici Šibenika (i Knina), gdje taj naziv postaje u ograničenom opsegu i etnonimom, ne može se ne pomisliti na Kranjce u "junačkim" pjesmama i na kranjsku zemlju »u kojoj kranjci, tj. kršćani prebivaju. "A

⁸² V. Cvitanović, 77.

⁸³ B. Finka, 1977, 26 (= B. Finka, 1968, 177.). Dodani su i već kod Cvitanovića navedeni podaci.

⁸⁴ L. Marijan, M. Sokolić, 90, 1.

⁸⁵ Vidjeti tekst uz napomene 45 i 47..

⁸⁶ P. Mardešić Centin, 287.

⁸⁷ Leksik prezimena ..., 331.

⁸⁸ K. Stošić, 126; I. Ostojić, 319.

⁸⁹ V. J. Skarpa, 225.

⁹⁰ A. Jurić-Arambašić, 40. Za naziv "Kranjac", »čiji je opozit u Kijevu "Šokac"«, autor drži da u Lici pripada Goranima i priklanja se izvođenju od imenice Krajnac (116, nap. 5).– V. Čulinović-Konstantinović (132, 133), vjerojatno nekom zabunom, obitelji iz "kvar-ta" Kranjaca drži Srbima. Može se napomenuti da je ovo za Dalmaciju vrlo rijedak podatak o nazivu Šokac.

⁹¹ M. Antunović, 17, 1.

kotarski pukoše topovi, i na Zadru i na Šibeniku: Sva se kranjska zemlja zapalila.« Kranjac – »općenito mj. kršćanin, kaurin, bez razlike crkve i narodnosti; za to: kranjci principovci, ungujrovci. U Karabegovića kranjac je ono što i nimac.«⁹²

Možda je osjećaj, ovakav ili onakav, vezan uz nadimak, veći tamo gdje je predajama i sadržajem pjesama, u svojoj sakrivenoj pozadini, nadimak bogatiji. Možda zato, na primjer u Istri, nadimak kao da nema osjećajni naboj, jer je bliži stvarnosti – ljudi dolaze od Kranjske. No inače ti *Kranjci* putuju kao trgovci i majstori, kao članovi družbi koje borave izvan naselja, kao članovi ratničkih družina.⁹³ Kojekako su obučeni (pa i u “španjursko odilo”), tuđi “ko tuđi narod”, a ne treba zaboraviti da se pomišlja i da govore tuđim jezikom, jer su *Kranjci*. Trebat će još mnogo toga učiniti oko naših etnika i etnonima, sada smo samo nas-tojali donekle poredati dostupne podatke o *Kranjcima*. Odjeća i govor, stvarne su kulturne razlike, no može isticanje tih pojava upućivati i na drugu razinu, irealnu, koja se katkada nalazi iza etničkih naziva.⁹⁴ Ta je razina sakrivena, na što može možda upućivati i pojava da većina predaja i kazivanja o Kranjcima potječe s područja na kojima se taj naziv ne potvrđuje kao etnonim.

LITERATURA

- Barac, Vida, Finka, Božidar 1981: Govori i nazivlje; u: *Gorski kotar*. Delnice, 418–431.
- Bertoša, Miroslav 1978: Etnički svijet Flaciusove “Najmilije domovine”. (Prema građi starog kaptolskog arhiva u Labinu); u: *Istarsko vrijeme prošlo*. Pula, 124–138.
- Bonifačić Rožin, Nikola 1975: Fran Dorčić o životu i običajima Baščana. *Krčki zbornik* 6, 191–207.
- Bratulić, Josip; Petar Šimunović 1985, 1986: *Prezimana i naselja u Istri* 1–3. Pula.
- Brozović Rončević, Dunja 2002: Toponymic and anthroponymic reflections of ethnonyms in Croatia. *Actas do XX Congreso internacional de ciencias onomasticas*, Santiago. (Biblioteca filoloxica galega, Instituto da lingua galega), Santiago, 129–140.

⁹² L. Marjanović, III–641 (=IV–696) Zbirki, dakako, ima još dosta, a može se poslužiti i registrom u: Đ. Buturović, 323..

⁹³ Pojava takvih likova u predajama nije nimalo nepoznata. Usp. npr.: *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* 2, Berlin u Leipzig, 1929/1930, 1124–1149, pod: fahrendes Volk.

⁹⁴ Može se usporediti u: Andrić, Jasna: Osvrt na neke od podataka Štefana Kociančića u *Arhivu za povjesnicu Jugoslavensku*, na njihovo značenje i ulogu u našim znanstvenim istraživanjima. *Etnološka tribina* 6–7, 1984, 147–164; napose 152–154 (Španji – izgled i odjeća), 158–163 (Bezjaci – govor).

- Burić, Antun 1983: *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj 1438–1975*. Goranska prezimena kroz povijest. Rijeka.
- Buturović, Đenana 1976: *Studija o Hörmannovoj zbirci muslimanskih narodnih pjesama*. Sarajevo.
- Crnić, Alojz 1981: Prinosi za goransku etnografiju; u: *Gorski kotar*. Delnice, 371–411.
- Cvitanović, Vladislav 1954: Otoci Iž i Premuda, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 1, 69–108.
- Čulinović-Konstantinović, Vesna 1989: Život i socijalna kultura stočarskog stanovništva pod Dinarom. *Zbornik za narodni život i običaje* 51, 109–182.
- Ćosić, Ivica 1985: Kirija i kirijaši u vrbanjским šumama. *Županjski zbornik* 9, 124–132.
- Dominik, Marijan; Dinko Kovač 1993: *Stare slave djedovina. Žarišta vjere i crkvenosti u goranskom kraju*. Hanau : Hrvatska katolička misija.
- Đaković, Luka 1979: *Prilozi za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine*. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (Građa, 23).
- Enciklopedija Slovenije*, sv. 5, 1991, Ljubljana.
- Filipović, Milenko 1948: *Pepeljari*. Muzeji 1, Beograd, 19–26.
- Finka, Božidar 1968: Prilozi studiji o Dugom otoku. *Starohrvatska prosvjeta* III, 10, 165–179.
- Finka, Božidar 1977: Dugootočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4, 7–178.
- Gligorević, Ljubica 1995: *Tradicijski obrti koji nestaju*. Vinkovci : Gradski muzej Vinkovci.
- Gotthardi-Pavlovsky, Beata 1981: Etnografski prostor i sadržaji; u: *Gorski kotar*. Delnice, 331–369.
- Grbić, Manojlo 1891: *Karlovačko vladičanstvo*. Karlovac.
- Grčević, Jure (dovršio i obradio Milan Kranjčević) 2000: *Kompolje. Narodni život i običaji*. Kompolje.
- Grujić, Radoslav M. 1917: Topografički rječnik gospićkoga kotara. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 22, 125–256.
- Japunčić, Mile 1998: *Taslak. Rječnik Sv. Roka*. Zagreb.
- Jambrešić, Renata 1992: Etnonimska analiza banijskih rukopisnih zbirki Instituta za etnologiju i folkloristiku. *Narodna umjetnost* 29, 219–252.
- Jelinčić, Jakov 1998: Arhivsko gradivo o Vrhu u Povijesnom arhivu u Pazinu i u Župnom uredu u Vrhu te u Matičnom uredu u Buzetu s posebnim osvrtom na matične knjige. *Buzetski zbornik* 24, 63–74.

- Jukić, Ivan Frano 1847: Putovanje po Bosni godine 1843. *Kolo* 5, 3–23.
- Jurić-Arambašić, Ante 2000: Kijevo. Narodni život i tradicijska kultura. *Zbornik za narodni život i običaje* 54, 5–490.
- Kranjčević, Milan 1998: *Kompolje*. Kompolje, 1998.
- Krauss, Friedrich S. s.a.: *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven* 1. Leipzig,
- Krmpotić, Ivan 1900: Iz osičke općine ili kuljske kumpanije (u Lici). Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 5, 132–147.
- Kustić, Nikola 1993: O semantičkom sadržaju i tvorbi obiteljskih nadimaka u gradu Pagu. *Folia onomastica croatica* 2, 79–98.
- Lang, Milan, Samobor 1912: Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 19, 1–150, 193–342.
- Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske* 1976. Zagreb.
- Marčić, Lucijan 1930: Zadarska i šibenska ostrva. *Srpski etnografski zbornik* 46, Beograd, 507–592.
- Mardešić Centin, Pavao 1977: Rječnik komiškoga govora. *Hrvatski dijalekto-
loški zbornik* 4, 265–321.
- Marjanović, Luka 1898, 1899: Junačke pjesme (muhamedovske); u: *Hrvatske narodne pjesme* 3, 4. Zagreb.
- Mažuranić, Vladimir 1908–1922: *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik*. Zagreb.
- Mihajlović, Jovanka 1966: Vojvođanska “poruganija”. *Prilozi proučavanju jezika* 2, Novi Sad, 145–159.
- Milevoj, Marijan 1997: *Prezimana i nadimci*. Labin. Labin.
- Moačanin, Fedor 1986: Kranjci u Lici. *Etnološka tribina* 9, 7–10.
- Modrušić, B. 1863: Odgovori na njeka pitanja društva za povjestnicu i starine jugoslavenske. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 7, 260–311.
- Munić, Darinko 1990: *Prezimana kastavskih obitelji i pojedinaca iz 1723. godine*. Kastav.
- Murgić, Ivan 1882: Uspomene na gornju Krajinu s osobitim obzirom na Bunjevce. *Vienac zabavi i pouci* 14, 27–29, 44–46, 58–60, 75–76, 91–94, 107–109, 124 i 126.
- Ostojić, Ivan 1990: Onomastika šibenskoga kraja III, *Kačić* 21–22, 263–340.
- Pavelić, Stipan 1870: Nešto o ličkim bunjevcim. *Bunjevačke i šokačke novine* 1, Kalača, 35–36.
- Primc, Jože 1996: Nekdaj in danes v Zgornji Kolpski dolini. *Traditiones* 25, Ljubljana, 415–439.

- Radetić, Anđelko 1966: O narodnoj ekonomici Novog Vinodolskog; u: *Rad XI-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Novom Vinodolskom* 1964., Zagreb, 27–33.
- Ribarić, Josip 1940: Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri. *Srpski dijalektološki zbornik* 9, Beograd, 1–207.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 5 1898–1903. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skarpa, V. J. 1909: *Hrvatske narodne poslovice*. Šibenik.
- Skok, Petar 1972: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 2. Zagreb.
- Stošić, Krsto 1941: *Sela šibenskog kotara*. Šibenik.
- Strohal, Rudolf 1935: *Uz Lujzinsku cestu*. Zagreb.
- Stepinac-Fabijanić, Tihomira 1992: Zadruga Stepinac. Brezarić kod Krašića; u: *Seljačke obiteljske zadruge. Izvorna građa za 19. i 20. stoljeće* 2, Zagreb, 39–55.
- Šalić, Jurica 1997: U selu Užari na Kozari. "Zna Bog za Josu svog". *Glas Koncila* 36, Zagreb, br. 46, 19.
- Toldi, Zvonimir 1994: Kameno selo. Mrdli i Mrdlovke; u: *Nek se spominja i pamti. Život i običaji seljačkog svita u Brockom Posavlju* 2, Slavonski Brod, 249–252, 253–254.
- V. J. (Volčič, Jakob) 1857: Misli o istarskih Vlahih Čiribircih. *Novice gospodarske, obrtnijske in národske*, 15, Ljubljana, 42–43.
- Vukova građa 1934. *Srpski etnografski zbornik* 50, Beograd. 9–93.
- Vukova prepiska* 1 1907. Beograd.

Rukopisni izvori:

Kratice:

Etnološki zavod Filozofskoga fakulteta = EZFF

Institut za etnologiju i folkloristiku = IEF

Odbor za narodni život i običaje, Jugoslavenska (sada Hrvatska) akademija znanosti i umjetnosti = ONŽO

Antunović, Marina 1983: Podaci o selu (Kijevo). EZFF 17.

Bonifačić Rožin, Nikola 1954: Folklorna građa kotara Gline. IEF 225.

Bonifačić Rožin, Nikola 1955: Folklorna građa iz okolice Perušića i Otočca. IEF 276.

Bosnić, Rade 1909: Etnografska građa iz okoline Rujevca i Dvora. ONŽO SZ 127. Selo Pedalj. SZ 127a. Selo Gage. SZ 127c.

- Bratoljić, Dubravka 1986: Nazivi i nadimci (Smoljanci, Pula). EZFF 77.
- Frankol, Mirko s.a.: Sabiranje građe za zbornik o narodnom životu Jugoslovena. ONŽO SZ 82.
- Jalžabetić, Tomo s.a.: Gjurgjevec. Narodni život i običaji. ONŽO SZ 54.
- Livijo, Marijan; Sokolović, Mirjana 1986: Nazivi, nadimci i etnonimi (Dugi otok – Sali, Zaglav, Žman, Dragove, Božava, Soline, Veli Rat, Verunić, otok Iž – Veli i Mali Iž, Sestrunj, Zverinac i Ist). EZFF 90.
- Milićević, Josip 1987: Istarsko rukotvorstvo. Istrsko rokodelstvo. Disertacija (Univerza Edvarda Kardelja, Filozofska fakulteta, Ljubljana), Ljubljana.
- Nožinić, Dražen 1986: Različiti nazivi i nadimci (Odra, Sisak). EZFF 75.
- Nožinić, Dražen 1986: Različiti nazivi i nadimci (Hrastelnica, Sisak). EZFF 94.
- Nožinić, Dražen 1987: Različiti nazivi i nadimci (Križkamenica, Brinje). EZFF 95.
- Nožinić, Dražen 1987: Različiti nazivi i nadimci (Strelečko, Sisak). EZFF 101.
- Nožinić, Dražen 1988: Različiti nazivi i nadimci (Prijeka, Glina). EZFF 120.
- Nožinić, Dražen 1988: Različiti nazivi i nadimci (Pećane, Korenica i Mađari, Petrinja) i Dodatak (Brinje, Otočac). EZFF 122.
- Strohal, Rudolf s.a.: Vlastelinstvo u Brodu na Kupi. ONŽO SZ 189.
- Vondraček-Mesar, Jagoda 1987: Različiti nazivi i nadimci (Fužine i Lič). EZFF 116.
- Vondraček-Mesar, Jagoda 1986: Različiti nazivi i nadimci (Srpske Moravice, Vrbovsko). EZFF 86.

Neuvedeni rukopisni podaci (dostupni u arhivu EZFF):

- Andrić, Jasna 1999: Naziv Kranjac u Glini i u Ogulinu.
- Gligorević, Ljubica 1999: Podatak o Kranjcima na vinkovačkom području.
- Grubić, Miroslav 1978: Zadruga Grubići (Donja Rijeka, Koprivnica). (Nedovršeno).
- Kegalj, Danijela 1997: Pazarišta, Klanac i Kaluđerovac. Etnonimi.
- Mijaković, Magdalena 2000: Etnonimi (Čovići, Ličko Lešće).
- Nožinić, Dražen 1989: Podaci o etnonimima (Velika Vranovina, Mali Obljaj i dr.).
- Škrbić, Nevena 2001: Naziv Kranjci u Istri.
- Toman, Anka, 2002: Neka naselja ličkih Srba i naziv Kranjac (sjećanja).

Über den Namen Kranjci (bei den Kroaten)

Zusammenfassung

Im Allgemeinen steht die Bezeichnung *Kranjci* für Kroaten in Lika und der einstigen Banal-Grenze oder der Banija (das zwischen den Flüssen Kupa, Una und Save gelegene Gebiet). Kranjci werden die Kroaten von ihren serbischen Nachbarn genannt, doch insbesondere in Lika kommt es vor, dass diese Bezeichnung manchmal nur auf einige kroatische Gruppen Anwendung findet. So geschieht es, dass jene auch von anderen in dieser Region ansässigen Kroaten *Kranjci* genannt werden, was auf Verschiedenheiten in Mundart und Kultur zurückzuführen ist. Die frühesten Angaben zur Bezeichnung *Kranjci* stammen aus dem ausgehenden 17. und angehenden 18. Jahrhundert, als Lika von den Türken befreit wurde und Gruppen von Kroaten aus den Grenzgebieten zu Slowenien nach Lika übersiedelten. Es gibt auch Annahmen, dass sich die Bezeichnung *Kranjci* auf jene Kroaten (oder deren Nachkommen) bezieht, die einst vor den Türken nach Slowenien flohen. Wörtlich bezieht sich *Kranjci* auf die im Gebiet Kranjska (Krain) ansässigen Slowenen. Nur ungern findet diese Bezeichnung aufgrund ihres spöttischen Beiklangs bei den Kroaten Verwendung. Ganz anders aber, wenn von den an der Grenze zu Slowenien, in Gorski kotar und in Istrien lebenden Kroaten die Rede ist. Heute bezieht sich der Begriff *Kranjci* (Sing. *Kranjac*) auch auf jene Menschen, die im panonischen Teil Kroatiens zu Hause sind und deren Vorfahren aus dem Gebiet von Gorski kotar entweder in Gruppen als Waldarbeiter, oder einzeln als Händler und Handwerker in diese Region übersiedelten. Dazu findet man mündliche Überlieferungen, die sicherlich auf dem Begriff «fahrendes Volk» beruhen. *Kranjci* sind hier (im Grunde genommen auch anderswo) Fremde, die eine fremde Sprache sprechen. Wahrscheinlich ist auch der Familienname “Kranjac”, dem man in Dalmatien öfter begegnet, dem Begriff *Kranjci* entsprungen. In Dalmatien waren auch die epischen Volksgedichte gut bekannt, in denen *Kranjci* als Gegner der Türken, als Soldaten oder Haiduken erwähnt werden. Einige Sprachwissenschaftler sind der Ansicht, dass die Bezeichnung *Kranjac* für einige Kroatengruppen dem Wort *krajnac* (Einsiedler in einem Grenzgebiet) entstammt. Mündlichen Überlieferungen diene oftmals ein *Kranjac*, ein Fremder, ein Zugereister mit besonderem Beruf, oder auch nur ein Soldat, als Grundlage.

Ključne riječi: hrvatska etnonimija, onomastika, Kranjac

Key words: Croatian ethnonymy, onomastics, Kranjac